

ИЗВОРИ О ЦАРИГРАДСКОМ ДРУМУ

У претходном излагању је наглашено да је, све до К. Јиречека, дуги низ писаца, од XV до XIX века, без обзира на намену и природу својих сведочанстава, писао о Цариградском друму пре свега на основу онога што је сваки од њих на том друму запазио. Сви су они писали, у ствари, како су видели једну земљу са ивица једног друма, каква им се она у том тренутку учинила и шта су све сами они на том путу доживели. Ово је, без сумње, главни разлог што готово сви путописци више говоре о свом виђењу и доживљају једног спољашњег света него што дају објективну слику и скуп проверених података. Па и кад за своје списе користе вести других писаца, они то углавном чине на начин који одговара њиховом сагледавању ствари у целини. Због тога се сва путописна књижевност о Србији од XV до XIX века, без обзира на то чему је које дело требало да послужи, може сматрати изворном грађом која о изгледу и уређењу Цариградског друма сведочи можда најнепосредније. Међутим, када се узме у обзир да се вести путописаца и других извештача претежно заснивају на тренутном утиску, а много мање на детаљном проверавању прикупљених података, путописи као извор подлежу свестраној критици, која захтева да се узму у обзир следећи чиниоци: 1) личност писца, степен његовог образовања, његово раније познавање земље кроз коју путује и његова политичка односно верска опредељеност; 2) извори којима се писац користио и његова критичност с којом их је прихватао; 3) пишчеве могућности, с обзиром на друштво у коме се налази, да се обавести о бројчаним подацима, приликама у земљи и стварном значају појединих појава; 4) намена која је у основи путописа и која је могла утицати на већу или мању исцрпност и тачност података; 5) природа пишчевих наклоности, односно колико се у његовом спису огледа његова књижевна маштовитост или научничка одређеност. Овакав критички став према путописима било је могуће заузети због тога што су личности путописаца махом проучене и познате, што су њихова дела, често до у појединости, испитана и што тих списа има толико да је могућно упоређење између њих и појединих вести с циљем да се изврши критика података. Стога је сасвим разумљиво што су у садашњим научним огледима о Цариградском друму путописи представљали основну, понекад једину грађу и што сам се и ја на њих у знатној мери ослонио. Мени је путописна грађа могла послужити као извор поготову због тога што се нисам морала ослонити на њу с пуним поверењем, него сам била у могућности да је проверим другим изворима, пре свега турским званичним пописима, који су у овом случају, по својој природи и по ономе што дају, извор првог реда.

Због природе вести које садрже, путописи и други слични извештаји захтевају да им се, ради утврђивања чињеница, супротставе извори сасвим друкчији по своме карактеру, у суштини такви да је у њима свака субјективност сведена на најмању меру. Вести засноване на утиску, на краткотрајном посматрању, на можда овлашном пребројавању или на туђим обавештењима која су могла бити не само произвољна него и намерно нетачна, захтевају проверу подацима претежно статистичке природе, где се подаци своде на конкретне бројеве који су настали на основу одређених мерила. Прихватањем оваквих захтева савремене историографије, данас је могуће користити се вестима путописаца због тога што се истраживачу нуде, у првом реду, разни пописи становништва или појединих његових категорија које је вршила централна турска администрација почевши од

XV века. Без такве могућности данас би био узалудан и непотребан рад на теми о којој је овде реч.

Турски пописи, пре свега катастарски дефтери, настајали су у одређеним временским размацама са циљем да се утврде пореске обавезе становништва и његове повластице на пространим подручјима Османског Царства. Са сличним циљевима турска администрација је, поред тога, пописивала војне посаде, становништво које је имало посебан статус, насеља оптерећена посебним и ванредним порезима и тако даље. Према томе, коришћење тих пописа захтева увек претходне студије да би се утврдило који су крајеви, категорије становништва и врсте права и обавеза њима обухваћени. Тек после тога подаци у овим пописима добијају своју одређену вредност, јер отпада свака могућност сувишних претпоставки, уопштавања и закључака на основу оног што у једном попису у ствари није садржано.

И поред значаја података који се у великом обиму могу црпсти из турских пописа разних врста, не треба закључити да се њима могу решити сва питања, да се њима може дати слика у целини и да, према томе, вести путописаца могу бити занемарене или одбачене. Као што је потребно да се те вести, по много чему субјективне, провере и утврде подацима друкчије природе, претежно статистичким, исто тако и ови подаци, без обзира на њихову многобројност и прецизност, захтевају да буду оживљени, да им се да прави смисао и да се, можда, на извесним местима неким појавама о којима говоре ти подаци додају тумачења савременика. Због тога сам се и потрудила да, колико год су ми то могућности дозвољавале, пишући о некој појави, податке разних врста сагледам у њиховом међусобном осветљењу.

Када је реч о турским изворима, треба, поред ових пописа разних врста, поменути још и одлуке царског дивана (*mühimme defteri*), јер су подаци које оне дају управо драгоцени за решавање питања организације саобраћаја на турским друмовима уопште. Посебно детаљне податке пружају за организацију војних похода.

Иако је Цариградски друм представљен и проучен у овом раду као историјска појава, оно што сачињава реконструкцију те појаве знатним делом везано је за географске чињенице. Јер, у питању је свестрани приказ једног објекта, пре свега на основу турских пописа, у којима су локалитети бележени, због природе арапског писма и закона турске фонетике, не ретко доста енигматично. Због тога је једна од тешкоћа у обради овог предмета било читање и убикација појединих локалитета. Тешкоћа се појавила првенствено због тога што су путописи готово једина грађа која потиче из XVI века, а која садржи извесне географске податке. Међутим, и они су, најчешће, бележили само знатније локалитете, махом оне који су и данас сачувани и познати, а на Цариградском друму је требало утврдити још и многобројна села, тачније све оне тачке које га обележавају. Јавио се, као основни, проблем да се историјско-географска грађа, веома детаљна, уреди и искористи према основи која, често, не постоји.

Због тога је било неопходно да прибегнем географској грађи каснијег порекла и да према њој утврдим и искористим чињенице које су потицале из епохе коју сам проучавала. У питању је следећи материјал:

1. Аустријски описи Србије XVIII века, који су доста детаљни и посебно значајни због тога што о неким локалитетима сведоче пре промена извршених после ослобођења Србије. Ипак, с обзиром на време настанка, њихова употреба намеће знатну опрезност.

2. Аустријске географске карте Србије, које су у XVI и XVII веку доста површне и бележе само знатније локалитете, али од XVIII века постају све детаљније, тако да се њихова израда завршава појавом најдетаљнијих секција.

3. Домаћи описи Србије XIX века. То су: повремени пописи насеља; општи описи Србије с подацима географске, историјске, етнографске и археолошке природе, као што су *Кнежевина* односно *Краљевина Србија* М. Ђ. Милићевића, или *Србија* В. Скорића; детаљни описи појединих крајева и области који се јављају на страницама научних часописа, а који, уз податке геоморфолошке или археолошке природе, садрже и податке о насељима и становништву.

4. Савремена истраживања насеља и порекла становништва која је засновао Јован Цвијић. При утврђивању ишчезлих насеља ова серија, с обзиром на то да, обавезно, доноси попис свих локалитета и уопште трагове minulih времена, укратко да саопштава све оно што је данашњем стању претходило, изванредно много ми је помогла. Јер, не треба посебно истицати да су извесна насеља, која су постојала у XVI веку, на пример, касније променила своје име или су, што је чешће, ишчезла. Детаљна испитивања појединих крајева нуде увек довољно података да се промењено или изгубљено име потражи међу именима заселака, потока, алија, њива, шума, брда, речица. Што је најзначајније, савремена грађа о насељима у толикој мери је детаљан опис појединих крајева да се кретање Цариградског друма и положај насеља која су га обележавала може пратити на терену који је испитан до у појединости. Све ово се, на жалост, не односи на трасу Цариградског друма између Београда и Софије, јер још нису написане монографије о свим областима и насељима у Србији.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Турска

Başbakanlık Arşivi — Istanbul

Дефтер Браничевског субашилука No 5 (1467)

Дефтер Ливе Паша No 187 (1530/31)

Дефтер влаха Смедеревског санцака No 1011 (1528)

Дефтер овчарине и торовине за кадилуке Београд, Смедерево и Јагодину No 21 (1596)

Крушевачки дефтер No 55 (1516)

Крушевачки дефтер No 161 (1530)

Крушевачки дефтер No 179 (1536)

Крушевачки дефтер No 428 (султан Сулејман)

Крушевачки дефтер No 567 (1575/76)

Нишки дефтер No 27 (1498)

Смедеревски дефтер No 16 (1476/78)

Смедеревски дефтер No 1007 (1516)

Смедеревски дефтер No 135 (1521/23)

Смедеревски дефтер No 978 (1528/30)

Смедеревски дефтер No 187 (1536)

Смедеревски дефтер No 316 (1560)

Смедеревски дефтер No 429 (султан Сулејман)

Смедеревски дефтер No 517 (1572)

Смедеревски дефтер No 330 (1589)

Софијски дефтер No 82 (из прве две деценије XVI века)

Софијски дефтер No 130 (1525/26)

- Софијски дефтер No 409 (султан Сулејман)
 Софијски дефтер No 236 (1544)
 Софијски дефтер No 492 (1570)
 Софијски дефтер No 539 (султан Селим II)
 Софијски дефтер No 566 (султан Селим II)
 Софијски дефтер No 706 (1608/16)

Остали извори

- Малије дефтер No 3373 (1715/16)
 Мензили No 426 (султан Сулејман)
 Mühimme defteri I—LXXIII
 Серија Kâmil Kepedži No 4725 (1488)

Topkapı Sarayı Arşivi — Istanbul

- Конаци од Једрена до Београда No 4464 (1695)

Topkapı Sarayı Kütüphanesi — Istanbul

- Kâtib Celebi, Cihan-nûmâ, R 1629

Belediye Kütüphanesi — Istanbul

- Рачуни трошкова царске кухиње, Рукописи М. Џевдета No 91

Tari ve Kadastro — Ankara

- Крушевачки дефтер No 95 (султан Мурат III)
 Смедеревски дефтер No 240 (1582)
 Смедеревски дефтер No 166 (султан Мурат III)
 Смедеревски дефтер No 184 (султан Мурат III)
 Софијски дефтер No 235 (султан Мурат III)
 Софијски дефтер No 61 (султан Мехмед III)

Бугарска

Народна библиотека „Кирил и Методиј“ — Софија

- Дефтер баџара лива: Ђуле, Будима, Смедерева, Сигета и др. No Д 661 (1588)
 Дефтер баџара лива: Вучитрна, Крушевца и др. у вилајету Румелији и Анадолији No Д 632 (1589)
 Дефтер доганција Румелије No Д 649 (1479)
 Дефтер прихода и расхода дефтердара Румелије No Д 9 (1584)
 Фонд 6, арх. јед. 9, Београд (1589—70)
 Фонд 75, Пирот, кутија 1, 2
 Део пописа зијамета у Смедеревском санџаку No ОАК 171/37 (s. d.)
 Опис зијамета и тимара у нахијама Знепољу и Високом No ОАК 52/59 (1437—51)
 Тимари Софије No 1/1959 (1451)

Аустрија

Nationalbibliothek — Беч

Регистар војничких плата гарнизона Смедерева, Осијека и Београда
No МХТ 567 (1541)

Смедеревски дефтер No МХТ 629 (s. d.)

Смедеревски дефтер No МХТ 632 (s. d.)

Фото-копије ових дефтера налазе се у Оријенталном институту у
Сарајеву.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Археолошки споменици и налазишта, II, Археолошки институт, Београд, 1956.

Баласчевъ, Г. — Ихчиевъ, Д.: *Привилегиитѣ на християнитѣ — рая въ Османската империя и документитѣ върху тѣяѣтѣ*, Минало, 1, 1, София, 1909.

Barkan, O. L.: *XV ve XVI inci asirlarda Osmanli Imperatorlugunda zirai ekonominin hukuki ve mali esaslari*, I, Kanunlar, Istanbul, 1945.

Исти: *Edirne Askeri Kassami na Ait Tereke Defterleri (1545—1659)* I, Belgeler, Turk Tarih Belgeleri Dergisi, III, 5—6, Ankara, 1968.

Бошков, В.: *Турски документи за историјата на македонскиот народ*, I, II, Скопје, 1966.

Boüé, A.: *Die europäische Türkei*, I, Wien, 1889.

Божић, И.: *Француски дневник о погоду Мустафе II 1696 године*, Грађа Историског института САН, 8, Београд, 1956.

Brown, E.: *A Brief account of some travels in divers Parts of Europe...*, London, 1685 (II изд.).

Воескh, J. G.: *Саломон Швайггер и неговите бележки за пѣтуванието му през Бѣлгария*, Изследования в чест на Марин С. Дринов, БАН, София, 1960.

Cunibert, V. S.: *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804—1850*, Београд, 1901.

Цветкова, Б. А.: *Един френски пѣтепис за бѣлгарските и балканските зѣми от XVII век*, Известия на научния архив, IV, БАН, София, 1968.

Де ла Брокијер, Б.: *Путовање преко мора*, Београд, 1950.

Dernschwam, H.: *Hans Dernschwams Tagebuch, einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)*, изд. Fr. Babinger, München und Leipzig, 1923.

Die Protokollbücher des Kadiamtes Sofia, bearb. G. Galabov, hsg. H. W. Duda, München, 1960.

Динић, М.: *Три француска путописа XIV века о нашим земљама*.

Драгашевић: *Археолошкијско-географскијска истраживања*, Гласник СУД, XLV, 1877.

Ђорђевић, Тих.: *Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе кнеза Милоша (1815—1830)*, Насеља и порекло становништва, 22, Београд, 1926.

Елезовић, Г.: *Из цариградских турских архива Mihimme defteri*, САН, Сборник за источњачку историску и књижевну грађу, 1, Историски институт, 1, Београд, 1950.

Исти: *Турски извори за историју Југословена (два турска хроничара из 15 века)*, Браство, 26, 1932.

Исти: *Турски споменици 1348—1520*, I—1, САН, Зборник за источњачку историју и књижевну грађу, I, Београд, 1940.

Елезовић, Г. — Шкриванић, Г.: *Како су Турци после више опсада заузели Београд*, САН, Зборник за источњачку историју и књижевну грађу, I, II, Београд, 1956.

Евлија Челеби, *Путопис, Одломци о југословенским земљама*, Предео, увод и коментар написао Х. Шабановић, Сарајево, 1967.

Fekete, L. — Kaldy-Nagy, Gy.: *Rechnungsbücher türkischer Finanzstellen in Buda (Ofen), 1550—1580*, Türkischer Text, Institutum Historicum Academiae Scientiarum Hungariae, Budapest, 1962.

Feridun Bey: *Münşeat es-selatin*, I, Istanbul, 1274.

Гълъбов Г. Д.: *Турски извори за историјата на правото в българските земи*, I, БАН, София, 1961.

Гарашанин, М. и Д.: *Археолошка налазишта у Србији*, Београд, 1951.

Георгијевић, Б.: *Моје робовање и обичаји Турака*, Скопље, 1926.

Хаџибегих, Х.: *Канун-нама султана Сулејмана Законодавца*, ГЗМ, IV—V, Сарајево, 1950.

Исти: *Расправа Али Чауша из Софије о тимарској организацији у XVII стољећу*, ГЗМ, II, Сарајево, 1947.

Хананел, А. — Ешкенази, Е.: *Еврейски извори за општествено-икономичкото развинуће на балканските земи през XVI век*, I, БАН, София, 1958.

Hiltebrandt, C. J.: *Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise nach Siebenbürgen, der Ukraine und Konstantinopel (1656—1658)*, изд. Fr. Babinger, Leiden, 1937.

Ихчиев, Д. А.: *Материјали за историјата ни под турското робство*, Извјестия на историческото дружество во София, II, София, 1906.

Иречек, К.: *Стари пџтешествия по България отъ 15—18 столѣтне*, Периодическо списание, VI, Срџдец, 1883.

Исти: *Споменици српски*, Споменик САН, XI, 1892.

Kapuni i kapunpate, Monumenta Turcica, I, Sarajevo, 1957.

Караџић, В.: *Први и други српски устанак*, Београд, 1947.

Исти: *Српске народне пјесме*, IV, VI, Београд, 1896, 1899.

Исти: *Српски рјечник*, Београд, 1896.

Kniewald, D.: *Felix Petančić i njegova djela*, САНУ, пос. изд. СССЛ, Одељење литературе и језика, 12, Београд, 1961.

Köprülü, F.: *Lutfi Paşa, Türkiyat Mecmuası*, I, Istanbul, 1925.

Курипеших, Б.: *Путовање кроз Босну, Србију, Бугарску и Румелију 1530*, Сарајево, 1950.

Laszowski, Em.: *Monumenta Habsburgica*, I, Zagreb, 1914.

Лехаџи, С.: *Путевые заметки*, Москва, 1965.

Matković, P.: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka*, Putovanje B. Kuripešića, L. Nogarda i B. Ramberta, Rad JAZU, LVI, 1881.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka*, Putovanje Kornelija Duplicia Sepera g. 1533, Rad JAZU, LXII, 1882.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka*, Putovanje J. Veseka, Rad JAZU, LXXXIV, 1887.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka*, Putovanje Melchiora Seidlitz g. 1556—1559, Rad JAZU, LXXXIV, 1887.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka, Opis dvaju carskih poslanstva u Carigrad: L. Ryma godine 1571 i D. Ungnada godine 1572*, Rad JAZU, CXII, 1892.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka, Putopis Pavla Kontarina*, Rad JAZU, CXXIV, 1895.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka, Putopisi Andrije Wolfa i Levina Ryma o putovanju carskog poslanika Polla Eitzinga u Carigrad g. 1583*, Rad JAZU, CXXIX, 1896.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka, Putopis Melchiora Besolta o putovanju g. poslanika H. Lichtensteina u Carigrad g. 1584*, Rad JAZU, CXXIX, 1896.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka, Putni dnevnici Jakova Bongarsa od g. 1583 i Vratislava Mitrovica od g. 1591*, Rad JAZU, CXXX, 1897.

Исти: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka, Putopis Josipa Rossaccia (g. 1574—1606) i Matije Quada (1600)*, Rad JAZU, CXXXVI, 1898.

Матковски, А.: *Турски извори за ајдутството и арамијството во Македонија (1620—1650), (1650—1700)*, Скопје, 1961.

Montagu, Lady Mary, Wortley: *Letters from Lady Mary Wortley Montagu 1709—1762*, изд. K. Brimley Johnson, London — New York, 1925.

Monumenta Vaticana Historiam regni Hungariae illustrantia, II, I, *Relationes oratorum pontificiorum 1524—1526*, Budapest, 1884.

Mundy, P.: *The travels of Peter Mundy in Europe and Asia 1608—1667*, London, 1907.

Недков, Б.: *България и съседните земи посред „Географията“ на Идриси*, София, 1960.

Ненадовић, М.: *Мемоари проте Матеје Ненадовића*, Београд, 1893.

Nešri: *Kitab-i Cihan-nüma, Nešri tarihi*, II, изд. Faik Rešit Unat, dr. Mehmed A. Koymen, Ankara, 1957.

Никић, Љ.: *Белешке Пола Рихоа из године 1665. са путовања од Једрена до Београда*, Годишњак Београда, IX—X, 1962—63.

Новаковић, Ст.: *Хаџи Калфа или Ѓатиб Челебија, турски географ XVII века*, Споменик САН, XVIII, 1892.

Исти: *Путничке белешке о Балканском полуострву XVII и XVIII века*, ГНЧ, 17, 1897.

Исти: *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд, 1912.

Палмотић-Ђонорић, Ј.: *Дубровник поновљен и Дидоне*, Дубровник, 1876.

Пантелић, Д.: *Војно-географски описи Србије*, Споменик САН, LXXXII, 1936.

Исти: *Попис пограничних каџија Србије после Пожаревачког мира*, Споменик САН, XCVI, 1948.

Пејатовић, А.: *Списак фермана, бујрунџија, хуџета итд. у манастиру св. Тројице код Плеваља*, Споменик САН, XXXIX, 1903.

Петковић, Влад.: *Старине, записи, натписи, листине*, Београд, 1923.
Pigafetta, M. A.: *Putopis Marka Antuna Pigafette u Carigrad od god. 1567*, изд. P. Matković, Starine, XXII, 1890.

Пирх, О. Д.: *Путовање по Србији 1829*, Превод др Д. Мијушковића, Београд, 1899.

- Поповић, Влад.: *Енглески амбасадор под Београдом 1596*, Гласник Историског друштва у Новом Саду, VIII, 1935.
- Поповић, Ср.: *Путовање по Новој Србији (1878 и 1880)*, Београд, 1950.
- Протић, К. С.: *Путовање кроз Србију 1719. и 1720. године*, Отаџбина, 21, 22, Београд, 1889.
- Радојчић, Н.: *Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354*, САН, Београд, 1960.
- Sadeddin, M.: *Tacut-tevarih*, Istanbul, 1279.
- Sahillioglu, H.: *Bir tucskar kervani*, Belgelerle Turk Tarihi Dergisi, 9, Istanbul, 1968.
- Самарџић, Р.: *Београд и Србија у списима француских савременика XVI—XVII века*, изд. Историјски архив Београда, Београд, 1961.
- Silâhdar Findiklili Mehmet Ağa: *Nusretname*, изд. Ismet Parmaksizoglu, I, I; I, II; I, III, Istanbul, 1962, 1963, 1964.
- Silâhdar Mehmet Ağa: *Silâhdar Tarihi*, XVI nci Asir Saray Nayati, изд. Mustafa Nihat Ozon, Ankara.
- Славетић, А. О.: *Археолошка истраживања у Нишу и околини*, Старинар, VIII—IX, 1933—34.
- Сокол, В.: *О турским царским лакајима*, ПТТ Архив, 5, Београд 1960.
- Соколоски, М.: *Закон за градот Ниш*, Гласник на Институтот за национална историја, I, 2, Скопје, 1957.
- Соловјев, А. — Мошин, В.: *Грчке повеље српских владара*, СКА, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, треће одељење, VII, Београд, 1936.
- Стара српска писма, Из руског манастира св. Пантелејмона у Светој Гори*, Прилог арх. Леонида, Гласник СЈД, XXIV, 1868.
- Стойков, Р.: *Селишни имена в западната половина на Бџлгария през XVI век (По турски регистър за данъци от 994/1576/77)*, Езиковедско-етнографски изследования в памет на академик Стоян Романски, БАН, Софија, 1960.
- Sabanović, H.: *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Monumenta Turcica, II, Sarajevo, 1964.
- Исти: *Турски извори за историју Београда, 1, 1, Катастарски пописи Београда и околине 1476—1566*, Београд, 1964.
- Шопова, Д.: *Македонија во XVI и XVII век, Документите од цариградските архиви*, Скопје, 1955.
- Тадић, Ј.: *Дубровачка архивска грађа о Београду*, I, Београд, 1950.
- Tauer, F.: *Histoire de la campagne du sultan Suleyman 1er contre Belgrade en 1521*, Prague, 1924.
- Тодоров, Н.: *Положението на бџлгарски народ*, БАН, Софија, 1953.
- Томић, Јов.: *Писма Јована Кјаромани с пута преко Балканског полуострва 1659. године*, Споменик САН, XLVII, 1900.
- Truhelka, C.: *Opis Dubrovnika i Bosne iz god. 1658*, GZM, XVII, 1905.
- Исти: *Tursko-slovenski spomenici Dubrovačke arhive*, GZM, XXIII, 1911.
- Турски извори за бџлгарската историја, серия XV—XVI век, XIII*, Софија, 1966.
- Турски документи за историјата на македонскиот народ*, I, Скопје, 1963.
- Velics, A. — Kammerer, F.: *Magyarorszagi torok kincstari defterek*, I, Budapest, 1886.

Verancsics, A.: *Osszes munkai*, Monumenta Hungariae Historica, Scriptores, II, VI, Pest, 1860.

Витковић, Г.: *Извештај Максима Раčkовића, ексарха београдског митрополита 1733*, Гласник СУД, LVI, 1884.

Wolf, A.: *Die Reise Andreas Wolf von Steinach...*, изд. J. v. Zehn, Steiermärkische Geschichtblätter, II, 4, Graz, 1881.

Вујић, Ј.: *Путешествије по Србији*, I, Београд, 1901.

Zen, K.: *Dva talijanska putopisca po Balkanskom poluotoku iz XVI vieka*, изд. P. Matković, Starine, X, 1878.

Зиројевић, О.: *Рајнолд Лубенау о Београду и Србији 1587. год.*, Годишњак града Београда, XIII, 1966.

ЛИТЕРАТУРА

Barkan, O. L.: *Osmanli Imparatorlugunda bir iskan ve kolonizasyon metodu olarak Vakiflar ve temlikler*, I, *Istila devirlerinin Kolonizator Turk der-veiſleri ve zaviyeler*, Vakiflar Dergisi, II, Ankara, 1942.

Bejtić, A.: *Spomenici osmanliske arhitekture u Bosni i Hercegovini*, POE, III—IV, 1953.

Цветић, Е.: *Стара Јагодина*, Српска краљевска мушка учитељска шко-ла у Јагодини, Јагодина, 1906.

Цветкова, Б. А.: *Хайдутството в бългaрските земи през XV—XVIII век*, Исторически преглед, 4, София, 1968.

Иста: *Извънредни данъци, и държавни повинности в бългaрските земи под турска власт*, БАН, София, 1958.

Иста: *К вопросу о положении дервектджиского населения в болгарских землях в период турецкого господства*, Ученые записки Института славяноведения, XX, Москва, 1960.

Цвијић, Јов.: *Преглед географске литературе о Балканском Полуострву*, III, Београд, 1897.

Ђирић, Јов.: *Географија Пирота, Аспект примењене географије*, I, Пирот, 1963.

Дероко, А.: *Смедеревски град*, Старинар, II, Београд, 1951.

Исти: *Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији*, Београд, 1950.

Димитријевић, С.: *Дубровачки каравани у јужној Србији у XVII веку*, САН, пос. изд. СССIV, Историски институт, 10, Београд, 1958.

Динић, М.: *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, ЈИЧ, III, 1—4, 1937.

Дробњаковић, Б.: *Варошице у Јасеници*, Гласник Географског друштва, 6, 1921.

Исти: *Јасеница, Антропогеографска испитивања, Насеља и порекло становништва*, 13, Београд, 1923.

Исти: *Колари, Браство*, XIX, 1925.

Исти: *Смедеревско Подунавље и Јасеница, Насеља и порекло станов-штва*, 19, Београд, 1925.

Енгелс, Фр.: *Изабрана војна дела*, I, Београд, 1953.

Ердѣљановић М. Ј. — Николић, Р. Т.: *Трговачки центри и путеви по српској земљи у средњем веку и у турско доба*, Историско-географска рас-права, Београд, 1899.

Guçer, L.: *Osmanli Imparatorlugunda Hububat Meselesi ve Hububattan alinan Vergiler*, Istanbul, 1964.

Гулан, Н.: *Поштанска служба на нашим територијама за време Мле-чана*, ПТТ Архив, 4, Београд, 1960.

Гунчевъ, Г.: *Изчезналитъ селища въ България*, Архивъ за поселищни проучвания, 1, 2, София, 1938.

Hammer, J.: *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, III, IV, Pest, 1828, 1829.

Храбак, Б.: *Београд као пристаниште и бродоградилште у XV, XVI и XVII веку*, Годишњак града Београда, V, 1958.

Исти: *Куга у југословенским земљама под Турцима од 1450 до 1600 године*, ИГ, 1—2, 1957.

Исти: *Пирот и Дубочица у документима од краја XV до почетка XVII века*, ИГ, 1—2, 1951.

Исти: *Риболов и рибља пијаца у Београду у XV и XVI веку*, Годишњак музеја Београда, VII, 1960.

Јиречек, К.: *Војна цеста од Београда за Цариград*, Зборник Константина Јиречека, I, САН, пос. изд. СССХХVI, Београд, 1953.

Исти: *Историја Срба*, I, Београд, 1952.

Јовановић, Др.: *Неки топографски подаци о старом Нишу*, Старинар, нова серија, V—VI, 1956.

Карић, Б.: *Србија, опис земље, народа и државе*, Београд, 1887.

Косовић, П. Р. — Миладиновић, М.: *Трговачки центри и путеви по српским земљама у Средњем веку и у турско време*, ГНЧ, XX, XXI, Београд, 1900, 1901.

Костић, К.: *Домаће животиње као транспортна средства у српским земљама за турско време*, Гласник Српског географског друштва, 3—4, Београд, 1914.

Исти: *Стара српска индустрија и трговина*, Студија из културне историје српског народа у средњем веку, Београд, 1904.

Исти: *Трговачки центри и друмови по српској земљи у средњем и новом веку*, Историско-географска расправа, Београд, 1899.

Костић, М.: *Коритница, Антропогеографска испитивања, Насеља и порекло становништва*, 34, Београд, 1954.

Исти: *Нишка Бања, Антропогеографска проучавања*, Зборник радова Географског института, V, Београд, 1958.

Исти: *О улози и значају Сићевачке клисуре за саобраћај, насеобине и људска кретања*, Зборник радова, Природноматематички факултет, Географски завод, II, Београд, 1955.

Ковачевић, О.: *Битољске мензуламе у XVII веку*, ПТТ Архив, 5, Београд, 1960.

Креševljaković, Н.: *Напови и каравансајаи у Bosni i Hercegovini*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, VIII, Odjeljenje istorisko-filoloških nauka, 7, Sarajevo, 1957.

Мијатовић, Ст.: *Ресава, Насеља и порекло становништва*, 26, Београд, 1930.

Миладиновић, М. Ј.: *Пожаревачка Морава, Насеља и порекло становништва*, 25, Београд, 1928.

Милићевић, М. Ђ.: *Кнежевина Србија*, Београд, 1876.

Исти: *Краљевина Србија*, Београд, 1884.

Николић, Р.: *Околна Београда, Насеља српских земаља*, 2, Београд, 1903.

Новаковић, Ст.: *Охридска архиепископија у почетку XI века*, Београд, 1908.

Одломци из историје Београда, ГНЧ, VIII, 1886.

Orhonlu, С.: *Osmanlı İmparatorlugunda Derbend Teşkilati*, Istanbul Üniversitesi Edibiyat Fakultesi Yayınları No 1209, Istanbul, 1967.

Orhonlu, C. — İşıksal, T.: *Osmanlı devrinde nehir nakliyatı hakkında araştırmalar: Dicle ve Fırat nehirlerinde nakliyat*, Tarih Dergisi, XIII, 17—18, İstanbul, 1963.

Петровић, Н.: *Пиротски град*, Старинар, V—VI, 1956.

Роровић, Т.: *Управна организација херцеговачког санџака и XVI века*, РОФ, XII—XIII, 1965.

Радивојевић, Т.: *Лепеница*, Антропогеографска испитивања, Насеља српских земаља, 7, Београд, 1911.

Исти: *Насеља у Лепеници*, Насеља и порекло становништва, 27, Београд, 1930.

Радојчић, Н.: *Географско знање о Србији почетком 19 века*, пос. изд. Географског института, 2, Београд, 1927.

Радонић, Ј.: *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд, 1950.

Рефик, А.: *Соколовић*, превео М. Р. Делић, Сарајево, 1927.

Исти: *Türk idaresinde Bulgaristan (973—1255)*, İstanbul, 1933.

Самарџић, Р.: *Београд под Турцима*, Београд кроз векове, Београд, 1954.

Исти: *О догађајима у Београду 1663—1665 године*, Годишњак града Београда, V, 1958.

Сокол, В.: *Курирски саобраћај преко Балкана у XVI вијеку*, ПТТ Архив, 5, Београд, 1960.

Исти: *Курирске везе преко Балкана у XVII, XVIII и XIX вијеку*, ПТТ Архив, 7, Београд, 1961.

Исти: *Један сувремен и извештај о Црногорцима у курирској служби Венеције у XVII вијеку*, ПТТ Архив, 9, Београд, 1963.

Исти: *Курирска служба Дубровачке републике (Прилог познавању историје пошта у Далмацији)*, ПТТ Архив, 12, Београд, 1967.

Исти: *Појава курира-професионалаца у Дубровачкој републици*, ПТТ Архив, 13, Београд, 1968.

Sokolović, O.: *Nekoliko starih rukopisa o putovanju na Hadž*, Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva, 8—12, Sarajevo, 1952.

Sprenger, A.: *Die Post- und Reiserouten des Orients*, I, Abhandlung für die Kunde des Morgenlandes, III, Leipzig, 1864.

Станојевић, Г.: *Два уговора о преносу млетачке поште од Венеције до Цариграда преко Котора и Црне Горе у XVI вијеку*, ПТТ Архив, 12, Београд, 1967.

Стојановски, А.: *Дервенциството во Македонија*, Гласник на Институтот за национална историја, 2, 1964, 1, 1965.

Sučeska, A.: *Ajani, Prilog izučavanju lokalne vlasti u našim zemljama za vrijeme Turaka*, Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, Djela, XXII, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, 14, Sarajevo, 1965.

Sabanović, H.: *Vojno uređenje Bosne od 1463. g. do kraja XVI vijeka*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XI, 1961.

Штаудингер, Р.: *Куда је кроз Београд пролазио римски друм Београд—Цариград*, Политика, 29. август 1935.

Tansel, S.: *Osmanlı kaynaklarına göre Fatih sultan Mehmed in siyasi ve askeri faaliyetleri*, Ankara, 1953.

Томић, Јов.: *Данак у крви*, Приложак проучавању историје српског народа у XVI веку, Београд, 1898.

Тројановић, С.: *Наше кириџије, Етнолошка и етнографска грађа*, СЕЗ, 13, Београд, 1909.

Uzunçarşili, I. H.: *Osmanli Devleti teşkilatından Kapikulu ocakları*, II, Ankara, 1944.

Исти: *Osmanli devletinin merkez ve bahriye teşkilati*, Ankara, 1948.

Vasić, M.: *Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom*, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Djela, XXIX, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, 17, Sarajevo, 1967.

Исти: *Martolosi u periodu uspona Osmanske države*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XIV, 1964.

Васиљевић, Јов.: *Цариброд и Босиљград*, Браство, XVIII, 1924.

Yurdaydin, H.: *Kanuni n Culusu ve ilk seferleri*, Ankara Universitesi İlahiyat Fakultesi yayınları, 31, Ankara, 1961.